

HOOFDSTUK 4

DE BETEKENIS VAN DE CORPORATE SUSTAINABILITY REPORTING DIRECTIVE VOOR DE BANCAIRE SECTOR

J.B.S. Hijink¹

1. Inleiding

Op 5 januari 2023 trad de Europese *Corporate Sustainability Reporting Directive* ('CSRD') in werking.² De CSRD bevat vergaande verplichtingen voor een grote groep ondernemingen om in hun bestuursverslag duurzaamheidsinformatie op te nemen over *Environmental, Social en Governance* ('ESG') thema's.³ De CSRD wijzigt hiertoe (onder meer) de Europese Jaarrekeningrichtlijn⁴ en vervangt de huidige Europese regelgeving inzake niet-financiële verslaggeving zoals neergelegd in de *Non-Financial Reporting Directive* ('NFRD').⁵

-
- 1 Prof. mr. J.B.S. (Steven) Hijink is hoogleraar Jaarrekeningenrecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen en advocaat te Rotterdam.
 - 2 Richtlijn (EU) 2022/2464 van het Europees Parlement en de Raad van 14 december 2022 tot wijziging van Verordening (EU) nr. 537/2014, Richtlijn 2004/109/EG, Richtlijn 2006/43/EG en Richtlijn 2013/34/EU, met betrekking tot duurzaamheidsrapportering door ondernemingen (*PbEU* 2022, L 322/15).
 - 3 Er kan een boom worden opgezet over de vraag of, en in welke mate, ESG zich onderscheidt van – bijvoorbeeld – duurzaamheid (*sustainability*). Zie bijvoorbeeld Elizabeth Pollman, 'The Making and Meaning of ESG', Law Working Paper nr. 659/2022 October 2022, via http://ssrn.com/abstract_id=4219857. Ik laat dat rusten. De begrippen 'rapporteren over ESG', '*sustainability reporting*' en 'duurzaamheidsverslaggeving' zijn – in ieder geval voor doeleinden van deze bijdrage – inwisselbaar.
 - 4 Richtlijn 2013/34/EU van het Europees Parlement en van de Raad van 26 juni 2013 betreffende de jaarlijkse financiële overzichten, geconsolideerde financiële overzichten en aanverwante verslagen van bepaalde ondernemingsvormen, tot wijziging van Richtlijn 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad en tot intrekking van Richtlijnen 78/660/EEG en 83/349/EEG van de Raad (*PbEU* 2013, L 182/19).
 - 5 Richtlijn 2014/95/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2014 tot wijziging van Richtlijn 2013/34/EU met betrekking tot de bekendmaking van niet-financiële informatie en informatie inzake diversiteit door bepaalde grote ondernemingen en groepen (*PbEU* 2014, L 330/1).

De CSRD is meer dan eens aangeduid als een mijlpaal op het terrein van duurzaamheidsverslaggeving⁶, met bredere betekenis voor het (Nederlandse) ondernemingsrecht en voor ondernemingen.⁷ Ook voor de bancaire praktijk is het belang van de CSRD echter niet te onderschatten. Bespreking van die betekenis van de CSRD staat in deze bijdrage centraal.

In de hiernavolgende paragrafen schets ik beknopt de aanloop naar de CSRD (paragraaf 2). Daarna bespreek ik de kern van de CSRD (paragraaf 3) en de belangrijkste aspecten van de op basis van de CSRD door de Europese Commissie uitgevaardigde *European Sustainability Reporting Standards* ('ESRS'⁸; paragraaf 4). Vervolgens besteed ik aandacht aan enkele elementen in de CSRD die in de bancaire praktijk van belang (kunnen) zijn (paragraaf 5). Ik sluit af met een conclusie (paragraaf 6).⁹

6 Daarmee doel ik op verslaggevingsvoorschriften voor ondernemingen die beogen de 'bredere' impact van ondernemingsactiviteiten ten aanzien van klimaat-, sociaal en governance-gerelateerde aspecten in verslaggeving tot uitdrukking te brengen.

7 In deze bewoordingen: L.K. van Dijk & J.B.S. Hijink, 'Finalisering van de Europese CSRD: een mijlpaal voor duurzaamheidsverslaggeving met grote impact op het ondernemingsrecht vanaf 2025', *Ondernemingsrecht* 2022/87 (hierna: Van Dijk & Hijink 2022), op p. 618. Zie over de CSRD en de totstandkoming van deze richtlijn ook de eerdere (mede van mijn hand) verschenen bijdragen: L.K. van Dijk & J.B.S. Hijink, "Corporate Sustainability Reporting": over de Europese aanzet voor het fundament van duurzaamheidsverslaggeving', *FR* 2021, nr. 8/9 (hierna: Van Dijk/Hijink 2021); L.J.M. Baks, L.K. van Dijk & J.B.S. Hijink, 'Reuzenstappen op het terrein van duurzaamheidsverslaggeving: de Europese CSRD en oprichting van de ISSB', *Ondernemingsrecht* 2022/36 (hierna: Baks, Van Dijk & Hijink 2022) en L.K. van Dijk & J.B.S. Hijink, 'Finalisering van de Europese CSRD: een mijlpaal voor duurzaamheidsverslaggeving met grote impact op het ondernemingsrecht vanaf 2025', *Ondernemingsrecht* 2022/87 (hierna: Van Dijk/Hijink 2022). Deze bijdrage bouwt deels voort op deze bijdragen en vormt daarvan een actualisering.

8 Op 31 juli 2023 heeft de Europese Commissie de eerste set ESRS'en vastgesteld, zie https://finance.ec.europa.eu/news/commission-adopts-european-sustainability-reporting-standards-2023-07-31_en. Daarvoor, op 9 juni 2023 had de Europese Commissie de finale concepten van de ESRS ter consultatie voorgelegd (*Commission Delegated Regulation (EU) .../... of XXX supplementing Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council as regards sustainability reporting standards*, te raadplegen via: www.ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13765-European-sustainability-reporting-standards-first-set_en). Zie over deze consultatie: L.K. van Dijk & J.B.S. Hijink, 'Europese Commissie consulteert Europese standaarden voor duurzaamheidsverslaggeving ("ESRS") – bijstelling van ambities onder het mom van lastenverlichting', *Ondernemingsrecht* 2023/70 (hierna: Van Dijk/Hijink 2023).

9 Aan de samenhang tussen de CSRD en andere internationale initiatieven – waaronder de in juni 2023 gepubliceerde mondiale standaarden voor duurzaamheidsverslaggeving van de *International Sustainability Standards Board* ('ISSB') wordt geen aandacht besteed.

2. Aanleiding voor, en totstandkoming van, de CSRD

Sinds 2021 heeft de Europese Unie reuzenstappen gezet om de voorschriften rondom duurzaamheidsverslaggeving te harmoniseren, waarbij de publicatie van het voorstel van de Europese Commissie voor de CSRD in april 2021 als een van de eerste mijlpalen kan worden beschouwd.¹⁰ Het voorstel voor de CSRD werd gepubliceerd met als doel om de bestaande brij van richtlijnen, standaarden en aanbevelingen op het terrein van duurzaamheidsverslaggeving – ook wel aangeduid als lappendeken of alfabetsoep¹¹ – te harmoniseren. Die lappendeken is ontstaan door een opeenstapeling van, doorgaans particuliere, initiatieven die de afgelopen decennia tot ontwikkeling zijn gekomen. Het gevolg hiervan is – tot op heden – inconsistente, slecht vergelijkbare en lastig verifieerbare verslaggeving over duurzaamheidsaspecten van ondernemen.¹²

Vooruitlopend op de CSRD zijn, als onderdeel van de Europese *Green Deal*,¹³ de Europese Taxonomieverordening¹⁴ en de *Sustainable Finance Disclosure Regulation* ('SFDR'¹⁵) tot stand gebracht. Deze Europese regelingen beogen te harmoniseren welke informatieverplichtingen gelden ten aanzien van de 'duurzaamheid' van beleggingen (en andere financiële producten en diensten) als ook wanneer een belegging (of product of dienst) kwalificeert als 'duurzaam'. Om invulling te kunnen geven aan de

10 Zie over het voorstel van de CSRD en achtergronden daarbij meer uitvoerig: Baks, Van Dijk & Hijink 2022 en Van Dijk/Hijink 2021.

11 In deze bewoordingen bijvoorbeeld Eumedion in december 2020, zoals geciteerd in L.J.M. Baks, J.B.S. Hijink & S. Rietveld, 'Duurzaamheidsverslaggeving in een hogere versnelling. Laveren tussen wereldwijde convergentie en 'Europe first'', *Ondernemingsrecht* 2021/34 (hierna: Baks, Hijink & Rietveld 2021), op p. 205.

12 Uitvoerig hierover: Baks, Hijink & Rietveld 2021, in het bijzonder p. 205-206.

13 De Europese *Green Deal* is de groeistrategie van de Europese Unie om Europa tegen 2050 klimaatneutraal te maken, het natuurlijk kapitaal en de biodiversiteit van de Europese Unie te beschermen en verbeteren en het welzijn en de gezondheid van de burgers te verbeteren, zie ook Europese Commissie, 'EU-Taxonomie, duurzaamheidsrapportage door bedrijven, duurzaamheidsvoorkeuren en fiduciaire verplichtingen: Financiering sturen in de richting van de Europese Green Deal', 21 april 2021.

14 Verordening (EU) 2020/852 van het Europees Parlement en de Raad van 18 juni 2020 betreffende de totstandbrenging van een kader ter bevordering van duurzame beleggingen en tot wijziging van Verordening (EU) 2019/2088 (*PbEU* 2020, L 198/13).

15 Verordening (EU) 2019/2088 van het Europees Parlement en de Raad van 27 november 2019 betreffende informatieverschaffing over duurzaamheid in de financiële dienstensector (*PbEU* 2019, L 317/1). Zie over de SFDR nader: W.B. Kuijpers & J.E. de Klerk, 'Hoe duurzaam belegd is de impact van 'SFDR'?', *Ondernemingsrecht* 2021/127.

voorschriften uit de SFDR en de Taxonomieverordening, hebben partijen in de financiële sector informatie nodig van (beursgenoteerde) ondernemingen over de duurzaamheidsaspecten van hun bedrijfsvoering.¹⁶ De CSRD kan worden beschouwd als – onderliggende – bouwsteen waarmee het fundament wordt gelegd om te voorzien in deze informatieverstrekking. Om dit te bereiken verplicht de CSRD ondernemingen die onder het toepassingsbereik vallen om een duurzaamheidsverslag – als onderdeel van het bestuursverslag – op te stellen en te publiceren. Dit duurzaamheidsverslag moet worden ingericht op basis van door de Europese Commissie uitgevaardigde duurzaamheidsstandaarden: de ESRS (waarover nader paragraaf 4).

Na de publicatie van het voorstel van de Europese Commissie voor de CSRD zijn de ontwikkelingen razendsnel gegaan. Nog voor de zomer van 2022 is over de definitieve inhoud van de CSRD tussen de Europese lidstaten en het Europees Parlement een politiek akkoord bereikt. Hierin is bepaald dat de eerste groep ondernemingen – grote zogenoemde organisaties van openbaar belang ('OOB's'¹⁷) – in 2025 voor het eerst, met inachtneming van de CSRD, duurzaamheidsverslagen over boekjaar 2024 moet publiceren. Voor andere ondernemingen komen de verplichtingen in de daaropvolgende jaren te gelden. De CSRD werd in december 2022 door het Europees Parlement en de Europese Raad aangenomen en is op 5 januari 2023 in werking getreden.¹⁸ De eerste set van de op basis van de CSRD door de Europese Commissie vast te stellen ESRS is op 31 juli 2023 gepubliceerd. De ESRS zullen worden gepubliceerd in het Europese Publicatieblad, waarna deze in werking zullen treden (waarover hierna paragraaf 4.1).

Lidstaten hebben tot 6 juli 2024 om de CSRD in nationale wetgeving om te zetten.¹⁹ De Nederlandse wetgever had hier reeds – deels – op geanticipeerd door in het voorstel voor de Implementatiewet Richtlijn openbaarmaking winstbelasting een wettelijke grondslag op te nemen om bij algemene

16 Zie over deze samenloop ook: A.A. Jurgens-Boot & T. Wisse, 'Europese duurzaamheidsrapportages: Een koord uit drie strengen gevlochten', *Ondernemingsrecht* 2023/74.

17 Grote OOB's zijn beursgenoteerde ondernemingen, alsmede niet-beursgenoteerde banken en (bepaalde) verzekeraars, met een gemiddeld aantal werknemers van meer dan vijfhonderd over het boekjaar en daarnaast of een balanstotaal van meer dan € 20 miljoen of een netto-omzet van meer dan € 40 miljoen.

18 Art. 7 CSRD.

19 Art. 5 CSRD.

maatregel van bestuur de regelgeving over de inhoud van het bestuursverslag en andere jaarlijkse verslaggeving te kunnen wijzigen.²⁰ Tevens is op 17 juli 2023 een ambtelijk concept voor het wetsvoorstel ter implementatie van (het resterende deel van) de CSRD ter consultatie gepubliceerd (hierna: ‘Consultatievoorstel implementatie CSRD’).²¹ Het voorstel bevat aanpassingen van de Wet toezicht accountantsorganisaties (‘Wta’), de Wet op het financieel toezicht (‘Wft’) en het Burgerlijk Wetboek (‘BW’), en raakt in het bijzonder aan de (gewijzigde) rol van de accountant bij duurzaamheidsverslaggeving. Ik kom hierop kort terug in paragraaf 5.3.

3. Kern, reikwijdte en gefaseerde inwerkingtreding van de CSRD

De CSRD wijzigt onder meer de Europese Jaarrekeningenrichtlijn²² uit 2013 en vervangt de huidige Europese regelgeving inzake niet-financiële verslaggeving zoals neergelegd in de *Non-Financial Reporting Directive* (‘NFRD’),²³ welke regelgeving in Nederland is geïmplementeerd in het Besluit bekendmaking niet-financiële informatie.²⁴ De NFRD introduceerde de verplichting voor grote OOB’s om jaarlijks als onderdeel van het bestuursverslag een niet-financiële verklaring openbaar te maken.

20 *Kamerstukken II 2021/22, 36157, nr. 1.* e.v. Hiermee is uitdrukkelijk bedoeld om – ten minste gedeeltelijk – voor te sorteren op de omzetting van de CSRD, zo volgt uit de toelichting op dat wetsvoorstel (*Kamerstukken II 2021/22, 36157, nr. 3, p. 2*). Zie voor een kritische bespreking hiervan: J.B.S. Hijink, ‘Implementatiewet Richtlijn openbaarmaking winstbelasting – met ‘implementatiehaakje’ voor de CSRD – bij de Tweede Kamer ingediend’, *Ondernemingsrecht 2022/89*.

21 Voorstel voor de Wet implementatie richtlijn duurzaamheidsrapportering, te vinden op <https://www.internetconsultatie.nl/implementatiewetduurzaamheidsrapportering/b1>.

22 Richtlijn 2013/34/EU van het Europees Parlement en van de Raad van 26 juni 2013 betreffende de jaarlijkse financiële overzichten, geconsolideerde financiële overzichten en aanverwante verslagen van bepaalde ondernemingsvormen, tot wijziging van Richtlijn 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad en tot intrekking van Richtlijnen 78/660/EEG en 83/349/EEG van de Raad (*PbEU 2013, L 182/19*).

23 Richtlijn 2014/95/EU van het Europees Parlement en Raad van 22 oktober 2014 tot wijziging van Richtlijn 2013/34/EU met betrekking tot de bekendmaking van niet-financiële informatie en informatie inzake diversiteit door bepaalde grote ondernemingen en groepen (*PbEU 2014, L 330/1*).

24 Besluit van 14 maart 2017, houdende regels ter uitvoering van richtlijn 2014/95/EU van het Europees Parlement en van de Raad van 22 oktober 2014 tot wijziging van richtlijn 2013/34/EU met betrekking tot de bekendmaking van niet-financiële informatie en informatie inzake diversiteit door bepaalde grote ondernemingen en groepen (*Stb. 2017, 100*).

De verslaggevingsverplichtingen op grond van de CSRD zullen op een aanzienlijk groter aantal ondernemingen van toepassing worden dan thans geldt op basis van de NFRD. Zowel vrijwel alle ondernemingen met een beursnotering in de EU/EER, als alle (niet-beursgenoteerde) ondernemingen die statutair in de EER zijn gevestigd en als 'groot' kwalificeren,²⁵ zullen op relatief korte termijn in hun bestuursverslag (uitgebreider) over duurzaamheidsinformatie moeten rapporteren. Ten opzichte van de NFRD verviervoudigt hierdoor het aantal ondernemingen dat over duurzaamheidsinformatie – voorheen 'niet-financiële informatie' – moet rapporteren.²⁶

Niet alleen de omvang van de populatie ondernemingen die verplicht over duurzaamheidsinformatie moet rapporteren neemt door de CSRD fors toe. Ook de omvang van de te verstrekken informatie in het bestuursverslag wordt enorm uitgebreid ten opzichte van de NFRD. Zo moet onder andere aandacht worden besteed aan het businessmodel en de strategie van de onderneming ten aanzien van risico's die verband houden met duurzaamheidsaspecten.²⁷ Bovendien dienen ondernemingen te beschrijven hoe zij de informatie, die wordt opgenomen in het (van het bestuursverslag deel uitmakende) duurzaamheidsverslag, hebben vergaard, en wat voor maatregelen de onderneming treft om aan de – op grond van de CSRD opgelegde – duurzaamheidsdoelstellingen te kunnen voldoen.²⁸ In dit opzicht is de CSRD dus méér dan 'slechts' een op informatieverschaffing gerichte regeling, zoals ook in de literatuur is opgemerkt.²⁹ Om te kunnen voldoen aan de rapportageverplichtingen op grond van de CSRD, zullen ondernemingen (forse) organisatorische wijzigingen moeten doorvoeren en investeringen moeten doen in hun informatiesystemen, alsmede in hun risicobeheersings- en controlesystemen.

25 Het gaat daarbij om ondernemingen die aan twee van de drie groottecriteria voldoen: het hebben van (i) een balanstotaal van meer dan € 20 miljoen; (ii) een netto-omzet van meer dan € 40 miljoen; en/of (iii) een gemiddeld aantal werknemers van meer dan 250 over het boekjaar.

26 Baks, Van Dijk & Hijink 2022, p. 223-224. In de EU gaat het naar verwachting om ca. 50.000 ondernemingen die onder het toepassingsbereik van de CSRD vallen.

27 Art. 1, onder 4, CSRD, leidende tot aanpassing van art. 19bis Europese Jaarrekeningrichtlijn. Voor het geconsolideerde bestuursverslag wordt hetzelfde bepaald in art. 1, onder 7, CSRD, leidende tot aanpassing van art. 29bis Europese Jaarrekeningrichtlijn. Gemakshalve wordt hierna alleen nog verwezen naar de (nieuwe) voorschriften die gelden voor het (enkelvoudige) bestuursverslag.

28 Art. 1, onder 4, CSRD. Zie nader par. 2.5.

29 Zie hierover, naast Van Dijk/Hijink 2022, in gelijke bewoordingen: R.L. ter Hoeven, 'Waarom de CSRD zoveel meer is dan een 'disclosure' standaard', *MAB* 97(1/2) 2023, p. 1-3.

Na inwerkingtreding van de implementatiewetgeving op lidstaatniveau geldt voor ondernemingen dat de verplichtingen die voortvloeien uit de CSRD gefaseerd van toepassing worden, afhankelijk van de kwalificatie van de onderneming. De eerste groep ondernemingen die aan de verplichting tot publicatie van het duurzaamheidsverslag moet voldoen, bestaat uit de grote OOB's die op dit moment al verplicht zijn om op grond van de NFRD niet-financiële informatie openbaar te maken. Voor deze ondernemingen wordt de CSRD van toepassing vanaf boekjaren die starten op of na 1 januari 2024. Dit betekent – uitgaande van het doorgaans toegepaste uitgangspunt dat het boekjaar samenvalt met het kalenderjaar – dat in kalenderjaar 2025 voor het eerst een bestuursverslag moet worden gepubliceerd dat duurzaamheidsinformatie bevat over boekjaar 2024. Voor grote ondernemingen die thans niet onder de NFRD vallen, gelden de verplichtingen vanaf boekjaren die aanvangen op of na 1 januari 2025. Voor een derde groep ondernemingen, bestaande uit beursgenoteerde kleine en middelgrote ondernemingen; kleine en niet-complexe kredietinstellingen en (zogenoemde) (her)verzekerings-captives die kwalificeren als 'groot' (of als beursgenoteerde middelgrote of kleine onderneming) geldt dat deze vanaf boekjaren startend op of na 1 januari 2026 over duurzaamheidsinformatie moeten rapporteren. De verplichting om te voldoen aan de CSRD komt, ten slotte, vanaf boekjaar 2028 te gelden voor (bepaalde) dochters/bijkantoren van 'derde-landen' ondernemingen.

Schematisch kan dit als volgt worden weergegeven:³⁰

<i>Categorie onderneming</i>	<i>Wanneer</i>
– Grote OOB's	Boekjaar 2024 (publiceren in 2025)
– Overige grote ondernemingen	Boekjaar 2025 (publiceren in 2026)
– Beursgenoteerde middelgrote en kleine ondernemingen – 'Kleine en niet-complexe kredietinstellingen' – (Her)verzekeringscaptive's die óf kwalificeren als 'grote' onderneming, óf als beursgenoteerde middelgrote of kleine onderneming	Boekjaar 2026 (publiceren in 2027)
– (Bepaalde) dochters/bijkantoren van 'derde-landen' ondernemingen	Boekjaar 2028 (publiceren in 2029)

Tabel 1 Aanvang verplichting publicatie duurzaamheidsverslag voor verschillende categorieën ondernemingen

³⁰ Benadrukt wordt dat deze tabel afwijkt van de in Folio verschenen versie van Van Dijk/Hijink 2022, p. 621. In die tabel is ten onrechte de laatste categorie ('(Bepaalde) dochters/bijkantoren van 'derde-landen' ondernemingen') samengevoegd met categorie 'beursgenoteerde middelgrote en kleine ondernemingen'.

4. Vaststellingsbevoegdheid, architectuur en kern van de ESRS

4.1 Vaststellingsbevoegdheid ESRS

Hiervoor werd al opgemerkt dat de CSRD in de bevoegdheid voorziet voor de Europese Commissie om duurzaamheidsstandaarden uit te vaardigen – de ESRS – die een nadere uitwerking bevatten van de informatie die op grond van de CSRD dient te zijn opgenomen in duurzaamheidsverslagen. De ESRS zijn in concept ontwikkeld, parallel aan de totstandkoming van de CSRD.³¹ Hoewel de ESRS formeel (moeten) worden uitgevaardigd door de Europese Commissie, worden concepten van deze standaarden in materieel opzicht geschreven – de CSRD spreekt in dit verband over ‘technisch advies’ – door (een projectgroep van) de *European Financial Reporting Advisory Group* (‘EFRAG’).³²

EFRAG is een van origine particuliere organisatie die voorafgaand aan de CSRD ‘slechts’ een adviserende rol speelt bij de goedkeuring van het gebruik van de financiële verslaggevingsvoorschriften – de *International Financial Reporting Standards* (‘IFRS’) – in de EU. Door de CSRD heeft EFRAG ook een zeer belangrijke rol gekregen: in materieel opzicht zet zij de EU-standaard op het terrein van duurzaamheidsverslaggeving.³³

De eerste concepten van de ESRS zijn door EFRAG in april 2022 geconsulteerd.³⁴ Deze geconsulteerde ESRS – de ‘concept EFRAG-ESRS’ – bestonden uit dertien standaarden, met 137 specifieke publicatieverplichtingen, uitgewerkt in ruim vierhonderd pagina’s. De consultatie van de concept EFRAG-ESRS liep tot 8 augustus 2022. Uit de meer dan zevenhonderd consultatiereacties kwam voornamelijk forse kritiek naar voren op de omvang en complexiteit van de geconsulteerde concept-standaarden.³⁵ EFRAG heeft naar aanleiding van deze consultatie het aantal rapportageverplicht-

31 In de literatuur is dit proces niet zonder reden ‘atypisch’ genoemd, zie: Van Dijk/Hijink 2022, p. 622.

32 Zie art. 17 CSRD, leidende tot aanpassing van art. 49 Europese Jaarrekeningrichtlijn, alwaar wordt bepaald dat de Europese Commissie bij de vaststelling van gedelegeerde handelingen ‘rekening houdt met het technische advies van EFRAG’.

33 Zie nader over (de aanloop naar) deze rol van EFRAG: L.J.M. Baks & J.B.S. Hijink, ‘Een Europese stroomversnelling op het terrein van duurzaamheidsverslaggeving – rapporten van EFRAG en ESMA’, *Ondernemingsrecht* 2021/42.

34 Voor de consultatieversie van de concepten van de EFRAG-ESRS in april 2022 door EFRAG, zie: www.efrag.org/lab3.

35 Zie over de consultatie: www.efrag.org/lab3#:~:text=back%20to%20top-,Public%20consultation%20and%20responses%20received,-On%2029%20April.

tingen aanzienlijk gereduceerd en op 22 november 2022 de EFRAG-ESRS ter vaststelling aangeboden aan de Europese Commissie.³⁶

De Europese Commissie heeft op haar beurt, na ontvangst van gevraagd en ongevraagd advies van diverse belanghebbenden,³⁷ een aantal wijzigingen aangebracht in de EFRAG-ESRS. Het resultaat hiervan is de finale conceptversie van de ESRS, die (pas) op 9 juni 2023 voor een zeer korte periode ter openbare consultatie zijn gepubliceerd. De Europese Commissie heeft de ESRS vervolgens op 31 juli 2023 formeel vastgesteld en in de vorm van een gedelegeerde Europese verordening gepubliceerd.³⁸ Halverwege augustus 2023 is de goedkeuringsperiode van het Europese Parlement en de Europese Raad gestart, welke periode in beginsel twee maanden bedraagt (met de mogelijkheid van verlenging met nog eens twee maanden). Inwerkingtreding van de ESRS zal plaatsvinden na publicatie in het *Europese Publicatieblad*. De verwachting is dat dit nog in 2023 zal plaatsvinden.

4.2 *Architectuur van de ESRS*

De ESRS bestaan uit twaalf verslaggevingsstandaarden. De eerste twee ‘*cross-cutting*’ standaarden bevatten algemene rapportageverplichtingen en regels over hoe de overige tien ‘*topical*’ (of: thematische) standaarden moeten worden toegepast.³⁹

De tien thematische standaarden zijn onderverdeeld aan de hand van de term ESG: er zijn vijf E-standaarden, vier S-standaarden en één G-standaard. Elke standaard bevat vervolgens *disclosure requirements* die zijn opgebouwd aan de hand van verschillende *data points*. Tevens bevatten de standaarden *application requirements*. Bovendien heeft de Europese Commissie aan EFRAG gevraagd om over de toepassing van de ESRS verdere *guidance* te publiceren en heeft de Europese Commissie aangekondigd bezig te zijn met de oprichting van een *interpretation mechanism* dat de be-

36 EFRAG, ‘EFRAG delivers first set of draft ESRS to the European Commission’, 23 november 2022.

37 Art. 49 lid 3 ter Jaarrekeningrichtlijn (zoals gewijzigd door de CSRD) verplicht de Europese Commissie om advies in te winnen bij verscheidene Europese (toezichts) autoriteiten en organisaties, waaronder de Europese Autoriteit voor effecten en markten (ESMA), de Europese Bankautoriteit (EBA) en de Europese Autoriteit voor verzekeringen en bedrijfspensioen (Eiopa) alvorens over te gaan tot vaststelling van de finale ESRS.

38 Zie https://finance.ec.europa.eu/news/commission-adopts-european-sustainability-reporting-standards-2023-07-31_en.

39 Zie over deze structuur ook: Van Dijk & Hijink 2022.

voegdheid zal krijgen om formele interpretaties uit te vaardigen van de ESRS en dat ondernemingen moet helpen bij de toepassing van de duurzaamheidsstandaarden.⁴⁰ De structuur van de ESRS, die niet is veranderd ten opzichte van de EFRAG-ESRS, kan als volgt worden weergegeven:

)	
<i>Cross-cutting standards</i>	
ESRS 1	General requirements
ESRS 2	General disclosures
<i>Topical standards – Environment</i>	
ESRS E1	Climate change
ESRS E2	Pollution
ESRS E3	Water and marine resources
ESRS E4	Biodiversity and ecosystems
ESRS E5	Resource use and circular economy
<i>Topical standards – Social</i>	
ESRS S1	Own workforce
ESRS S2	Workers in the value chain
ESRS S3	Affected communities
ESRS S4	Consumers and end-users
<i>Topical standards – Governance</i>	
ESRS G1	Business conduct

Tabel 2 Overzicht ESRS (juli 2023)

4.3 Kern van de ESRS

De inhoud van ESRS 1 – de overkoepelende standaard met algemene verplichtingen – bestaat onder meer uit beschrijvingen over de wijze waarop het concept (dubbele) materialiteit door ondernemingen moet worden toegepast. Het uitvoeren van deze materialiteitsanalyse (*'materiality assessment'*) bepaalt welke standaarden, rapportageverplichtingen en datapunten 'materieel' zijn voor de betreffende onderneming. Daarbij geldt het uitgangspunt van 'dubbele materialiteit', wat inhoudt dat ondernemingen enerzijds moeten rapporteren over de impact van duurzaamheidsfactoren op de onderneming zelf (*'outside-in-perspective'*; ook wel aangeduid als *'financial materiality'*), en anderzijds over de impact van de onderneming op het milieu en de maatschappij

40 Bij met name dit laatste punt kan een aantal vragen worden opgeworpen; zie ook Van Dijk/Hijink 2023, p. 494.

(‘inside-out-perspective’, ook wel aangeduid als ‘*impact materiality*’). De onderneming hoeft alleen te rapporteren over de onderwerpen die materieel zijn vanuit het perspectief van *financial materiality*, *impact materiality* of beide.⁴¹

Andere aspecten van ESRS 1 zijn onder meer de wijze waarop door middel van ‘*incorporation by reference*’ op andere plaatsen gepubliceerde relevante informatie deel uit kan maken van het duurzaamheidsverslag⁴² en de wijze waarop in het duurzaamheidsverslag op te nemen informatie zich verhoudt tot de financiële verslaggeving.⁴³

De onderwerpen waarover op grond van de andere ESRS’en informatie moet worden gepubliceerd zijn, samengevat langs de lijnen van de overkoepelende en thematische standaarden, onder meer:

- In ESRS 2: de wijze waarop de onderneming in zijn governance, strategie, alsmede in de inrichting van de risicobeheersings- en interne controlesystemen invulling heeft gegeven aan duurzaamheidsdoelen en -risico’s;⁴⁴ op welke wijze de strategie rondom duurzaamheid en duurzaamheidsdoelstellingen is geïmplementeerd in het beloningsbeleid voor bestuurders, commissarissen en het senior management;⁴⁵ en wat de belangrijkste kenmerken zijn van het risicobeheersings- en interne controlesysteem in relatie tot het proces van opstellen van duurzaamheidsverslaggeving.⁴⁶ Omdat het begrip ‘duurzaamheid’ zeer ruim is gedefinieerd in de ESRS, zullen deze beschrijvingen in het duurzaamheidsverslag veelomvattend (moeten) zijn.

41 Zie nader over de materialiteitsanalyse en het dubbele materialiteitsprincipe: Van Dijk & Hijink 2022, p. 625 met verdere verwijzingen.

42 Zo kan op grond van ESRS 1 alinea 118 door middel van *incorporation by reference* een referentie worden opgenomen naar informatie die is opgenomen in andere onderdelen van het bestuursverslag of in andere verslagen, waaronder de jaarrekening (en toelichting daarop) en het bezoldigingsverslag als bedoeld (in de Nederlandse context) in art. 2:135b BW.

43 Zie hiervoor ESRS 1, alinea’s 122 e.v.

44 ESRS 2 alinea’s 38 e.v. en 46 e.v. Als onderdeel hiervan moet onder meer informatie gepubliceerd worden over de samenstelling, rol, kennis en vaardigheden van de raad van bestuur en raad van commissarissen, waarbij ook aandacht moet worden geschonken aan diversiteit(aspecten) en verantwoordelijkheden (ESRS 2 alinea’s 1921).

45 ESRS 2, alinea’s 27-29.

46 ESRS 2, alinea’s 51-53.

- In de vijf omvangrijke klimaatgerelateerde ESRS E1 tot en met ESRS E5:⁴⁷ informatie over de CO₂-emissies van ondernemingen, met een uitsplitsing van uitstoot gerelateerd aan – de inmiddels welbekende⁴⁸ – *Scope* 1, 2 en 3; over vervuiling en waterverbruik,⁴⁹ alsmede over de wijze waarop de onderneming biodiversiteit en ecosystemen beïnvloedt,⁵⁰ respectievelijk wat de kansen en bedreigingen van de onderneming zijn bij het hergebruiken van grondstoffen.⁵¹
- In de vier aan het *social* themagerelateerde ESRS S1 tot en met ESRS S4: informatie over de beloningsverhoudingen binnen de onderneming, maar ook over arbeidsomstandigheden en medezeggenschap in de eigen onderneming;⁵² informatie over de wijze waarop de onderneming arbeiders in de arbeidsomstandigheden in de waardeketen beïnvloedt,⁵³ alsmede informatie over de wijze waarop de onderneming de relevante *communities* beïnvloedt en over de invloed van de onderneming op consumenten en eindgebruikers.⁵⁴
- In, ten slotte, de separate ESRS G1 die is gerelateerd aan governance⁵⁵: een aantal publicatieverplichtingen over de bedrijfsvoering, zoals over het beleid van de onderneming gericht op het tegengaan van, bijvoorbeeld, corruptie en omkoping.⁵⁶

47 Bedacht dient hierbij te worden dat de mate waarin ondernemingen moeten voldoen aan de thematische ESRS wordt bepaald door de mate waarin de in een ESRS voorgeschreven verplichtingen materieel worden geacht.

48 Zie ESRS E1, alinea 45 e.v. Over de betekenis van *Scope* 1, 2 en 3 nader: B.M. Katan, 'Ieder het hare. Enkele opmerkingen bij het klimaatvonnis tegen Shell', *Ondernemingsrecht* 2021/106, p. 665 e.v. (hierna: Katan 2021).

49 ESRS E2 en ESRS E3.

50 ESRS E4.

51 ESRS E5.

52 ESRS S1.

53 ESRS S2. De op grond van deze standaard te publiceren informatie heeft nauwe samenhang met het, buiten het bestek van deze bijdrage vallend, voorstel van de Europese Commissie voor de *Corporate Sustainability Due Diligence Directive* ('CSDDD'), waarover uitvoerig het themanummer *Ondernemingsrecht* 2023-5.

54 ESRS S3, respectievelijk ESRS S4.

55 In de in april 2022 geconsulteerde versie van de EFRAG-ESRS was nog sprake van twee thematische governance-standaarden. In de ESRS is het overgrote deel van de informatieverplichtingen die in de april 2022 versie van de EFRAG-ESRS waren opgenomen in ESRS G1 overgeheveld naar ESRS 2 (waarmee deze informatie voor alle ondernemingen wordt geacht materieel te zijn, vergelijk ESRS 1, alinea 29).

56 ESRS G1, alinea 22 tot en met 26.

Ten opzichte van de EFRAG-ESRS van november 2020, zijn de door de Europese Commissie vastgestelde ESRS van juli 2023 op onderdelen minder verplichtend en vergaand⁵⁷, waarover nader paragraaf 5.1. Ook geldt een aantal infaseringen:

- Ondernemingen met minder dan 750 werknemers mogen:
 - (i) in het eerste jaar dat ze de ESRS toepassen data over de scope 3-uitstoot van broeikasgassen⁵⁸ achterwege laten, alsmede de rapportageverplichtingen in de eerste S-standaard over het eigen personeelsbestand (*'own workforce'*) (ESRS S1); en
 - (ii) in de eerste twee jaren de vierde E-standaard over biodiversiteit (ESRS E4) en de drie overige S-standaarden achterwege laten (ESRS S2-S4).

- Alle ondernemingen mogen in het eerste jaar dat ze de ESRS toepassen informatie achterwege laten over de verwachte financiële effecten die verband houden met niet-klimaatgerelateerde milieuproblemen (verontreiniging, water, biodiversiteit en grondstofgebruik) en bepaalde datapunten die verband houden met het eigen personeelsbestand.

5. Enkele relevante elementen in de CSRD voor de bancaire praktijk

5.1 Gevolgen afzwakking finale versie ESRS voor interactie met Taxonomieverordening en SFDR

Hiervoor merkte ik op dat de ESRS zoals vastgesteld door de Europese Commissie op onderdelen is afgezwakt ten opzichte van eerdere concep-

57 Zie hierover ook: Van Dijk/Hijink 2023, par. 3.

58 In de klimaatzaak tegen Royal Dutch Shell (Rb. Den Haag 26 mei 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:5337; waarover ook Katan 2021) vat de rechtbank kernachtig samen wat doorgaans onder 'scope 1', 'scope 2' en 'scope 3' wordt verstaan. Vergelijk r.o. 2.5.4: bij het rapporteren over broeikasemissies wordt op basis van het *World Resources Institute Greenhouse Gas Protocol* (GHG Protocol) een indeling in scope 1, 2 en 3 broeikasgasemissies gehanteerd. Het gaat dan om: (Scope 1): (directe) emissies afkomstig van installaties die een partij geheel of gedeeltelijk in eigendom of onder operationele controle heeft; (Scope 2): (indirecte energie) emissies afkomstig van de installaties van derden bij wie elektriciteit, stoom of warmte wordt ingekocht ten behoeve van de bedrijfsactiviteiten; en (Scope 3): de overige emissies die het gevolg zijn van de activiteiten van een bepaalde partij, maar die ontstaan door broeikasgasbronnen die in eigendom zijn of onder controle staan van derden, zoals andere organisaties of consumenten, zoals de emissies van het gebruik van ingekochte ruwe olie en gas door derden.

ten. Op basis van de in november 2022 gepubliceerde EFRAG-ESRS werd een aantal standaarden geacht materieel te zijn in ieder geval. Dit hield in dat elke onderneming die onder het toepassingsbereik van de CSRD valt, verplicht over deze onderwerpen moest rapporteren. Dit gold voor de algemene rapportageverplichtingen die zijn opgenomen in de *cross-cutting* standaarden en voor de eerste E-standaard over klimaatverandering.⁵⁹

De Europese Commissie heeft in de ter consultatie voorgelegde ESRS ervoor gekozen om deze verplichte materialiteit los te laten, behalve ten aanzien van ESRS 2 inzake ‘*General disclosures*’.⁶⁰ Een fundamentele wijziging is verder dat ondernemingen in het kader van hun materialiteitsanalyse niet langer verplicht hoeven toe te lichten waarom een onderwerp niet materieel is bevonden. Niet alleen zijn bepaalde onderwerpen niet langer verplicht materieel, maar daarnaast hoeven ondernemingen ook niet langer toe te lichten waarom ze na het uitvoeren van de materialiteitsanalyse tot de conclusie zijn gekomen dat een onderwerp niet materieel is.

De Europese Commissie verwacht dat deze aanpassing zal leiden tot een significante beperking van de nieuwe lasten voortvloeiend uit de ESRS voor ondernemingen (ten opzichte van de lastenverzwaring voortvloeiende uit EFRAG-ESRS uit november 2022) en ervoor zal zorgen dat de standaarden proportioneel zijn. De vraag kan worden gesteld ten koste waarvan die lastenverlichting gaat. Met deze lastenverlichting impliceert de Europese Commissie – bijvoorbeeld – (expliciet) dat klimaatverandering voor een onderneming niet per definitie materieel is. De kracht van de ESRS lag in eerste instantie in de snelheid van de totstandkoming ervan – eerder schreef ik (mede) al dat het klimaat op niemand wacht⁶¹ – en in de *no-nonsense* aanpak ten aanzien van onderwerpen – zoals klimaatverandering – waarvan buiten redelijke discussie staat dat deze voor iedere onderneming materieel zijn. Zo beschouwd kan worden gesteld dat de als lastenverlichting aangeduide aanpassing voor bepaalde onderwerpen een wassen neus is: ondernemingen zullen van goeden huize moeten komen om te kunnen beargumenteren waarom klimaatverandering voor hen *niet* materieel is. Het gevolg is dat de aanpassing praktisch weinig gevolgen zal hebben, maar tegelijkertijd wel ondermijnend is aan het eerder door de

59 Zie nader – en kritisch – hierover: Van Dijk/Hijink 2023, par. 3.

60 Zie ESRS 1.29.

61 Zie Baks, Van Dijk & Hijink 2022/5.

Europese Commissie geuite streven naar een 'klimaatneutraal Europa in 2050' – de CSRD is immers onderdeel van de Europese *Green Deal*.⁶²

De vermindering van informatieverstrekking door ondernemingen die onder de CSRD vallen, vergroot ten slotte de uitdaging voor financiële marktdeelnemers om te voldoen aan hun verplichting – bijvoorbeeld op basis van de SFDR – om aan hun eindbeleggers informatie te verstrekken over de effecten op duurzaamheid door het beleggingsbeleid en de beleggingsbeslissingen.⁶³ Naarmate de CSRD tot minder vergaande (geharmoniseerde) informatieverschaffing leidt, zal het voor financiële marktdeelnemers – waaronder ook banken – minder eenvoudig zijn om betrouwbare duurzaamheidsdata te vergaren ten behoeve van de op hen rustende rapportageverplichtingen.

5.2 Duurzaamheidsverslaggeving in digitaal format

In de CSRD wordt toepassing van het *European Single Electronic Format* ('ESEF') verplicht gesteld. Vooralnog is het gebruik van dit uniforme elektronisch verslagleggingsformaat op grond van de Gedelegeerde Verordening (EU) 2019/815 ('Gedelegeerde ESEF Verordening') slechts verplicht voor beursgenoteerde ondernemingen in hun jaarlijkse financiële verslaggeving. De CSRD zal daarin verandering brengen.

Als gevolg van de CSRD dienen onder de CSRD vallende ondernemingen hun bestuursverslag overeenkomstig de Gedelegeerde ESEF-Verordening op te stellen. Dit betekent dat de verslaggeving in '*Extensible Hypertext Markup Language*' (XHTML)-formaat moet worden opgesteld.⁶⁴ Daarnaast zullen ondernemingen door de verplichte toepassing van ESEF de duurzaamheidsinformatie moeten *taggen*. Door dit 'digitaal markeren' wordt de in het bestuursverslag op te nemen duurzaamheidsinformatie machine-leesbaar gemaakt, hetgeen moet leiden tot vergroting van de digitale vindbaarheid en toegankelijkheid van deze informatie.

62 In die zin uitdrukkelijk ook de considerans bij de CSRD, onder 1.

63 Zie in vergelijkbare zin de bijdragen van Joosen en Partiti in deze bundel.

64 Art. 1 lid 9 CSRD, leidende tot art. 19 quinquies Jaarrekeningenrichtlijn, waarin wordt verwezen naar art. 3 jo. art. 8 Gedelegeerde ESEF-Verordening. Zie over deponering van de jaarrekening via ESEF uitgebreid: J.B.S. Hijink & L. in 't Veld, 'Digitale jaarrekening', in: J.B.S. Hijink e.a. (red.), *Handboek Jaarrekeningenrecht (VDHI nr. 164)*, Wolters Kluwer: Deventer 2020/63.3.

Relevant in dit verband zijn ook de Europese initiatieven rondom het *European Single Access Point* ('ESAP'). De Europese Commissie heeft november 2021 het voorstel voor het ESAP gepubliceerd.⁶⁵ De gedachte is dat het ESAP erin voorziet een centraal platform tot stand te brengen dat toegang geeft tot (gedigitaliseerde en op basis van een gestandaardiseerd format toegankelijke) financiële- en duurzaamheidsinformatie. Op termijn dient ook de duurzaamheidsverslaggeving die ingevolge de CSRD in bestuursverslagen moet worden gepubliceerd via het ESAP te raadplegen zijn.⁶⁶ In mei 2023 is over het voorstel voor ESAP tussen de Europese Commissie, de Europese lidstaten en het Europese Parlement een gezamenlijk akkoord bereikt.⁶⁷ Op basis van dat akkoord wordt de verwachting uitgesproken dat ESAP van 2027 gefaseerd zal worden ingevoerd.

5.3 Assurance van duurzaamheidsverslaggeving

De Jaarrekeningenrichtlijn bevat momenteel enkel de verplichting voor lidstaten om ervoor te zorgen dat de wettelijke accountant controleert of de niet-financiële verklaring of het afzonderlijke duurzaamheidsverslag is verstrekt. Niet is vereist dat de informatie ook daadwerkelijk (inhoudelijk) wordt geverifieerd.

Eén van de uitgangspunten van de CSRD is het invoeren van de verplichting om het duurzaamheidsverslag aan (een bepaalde mate van) beoordeling door, bijvoorbeeld, een accountant te laten onderwerpen.⁶⁸ In het voorstel voor de CSRD was daarom voorgesteld om in eerste instantie de

65 Voorstel voor een Verordening van het Europees Parlement en de Raad tot oprichting van een Europees centraal toegangspunt dat gecentraliseerde toegang biedt tot voor financiële diensten, kapitaalmarkten en duurzaamheid relevante publiek beschikbare informatie (Brussel, 25 november 2021, COM (2021) 723 final 2021/0378 (COD)).

66 Zie over (het voorstel voor) ESAP ook M. Heldring & M. Horck, 'De toegevoegde waarde van ESAP voor beleggers. Een wondermiddel in de zoektocht naar ESG-data', in: M.J. van Loopik & I.P. Palm-Steyerberg (red.), *The Twin Transition: Digital & Sustainable Finance (Bundel ter gelegenheid van het dertigjarig bestaan van de Vereniging voor Financien Recht)* (VDHI nr. 179), Deventer: Wolters Kluwer 2022, p. 329-346 en I.S. Wuismann, 'Technologie (AI & blockchain) en ESG; de Europese benadering van de digitaliseringstransitie: Deel III', *Ondernemingsrecht* 2023/65, par. 2.

67 Zie het persbericht van de Europese Raad van 23 mei 2023: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/05/23/easy-access-to-corporate-information-for-investors-provisional-agreement-reached-on-the-european-single-access-point-esap/>.

68 Zie voor achtergronden over dit aspect nader: Baks, Van Dijk & Hijink 2022, p. 224 e.v.

duurzaamheidsverslaggeving te laten beoordelen door middel van een controleopdracht met een beperkte mate van zekerheid. Op den duur zou dan moeten worden toegewerkt naar een controle met een redelijke mate van zekerheid, waarbij aan de Europese Commissie de bevoegdheid wordt toegekend om de hiervoor benodigde controlestandaarden vast te stellen. Het verschil tussen een beperkte mate van zekerheid en een redelijke mate van zekerheid is, kort gezegd, dat bij een redelijke mate van zekerheid wordt verklaard dat de beoordeelde informatie juist is, terwijl bij een beperkte mate van zekerheid wordt verklaard dat in de beoordeelde informatie geen fouten zijn ontdekt.⁶⁹

Bij dit voornemen moet worden bedacht dat, anders dan geldt voor de controle van financiële informatie,⁷⁰ op dit moment (nog) geen uitgeschreven, internationaal erkend, raamwerk bestaat met standaarden voor de controle van duurzaamheidsverslaggeving.⁷¹ Dit heeft ertoe geleid dat in de CSRD het voorbehoud is opgenomen dat de Europese Commissie dient te beoordelen of het haalbaar is om de controleopdracht van het duurzaamheidsverslag uit te breiden van een beperkte mate van zekerheid naar een redelijke mate van zekerheid. Indien blijkt dat dit het geval is, zal de Europese Commissie uiterlijk 1 oktober 2028 de controlestandaarden moeten vaststellen gericht op het bereiken van laatstgenoemde mate van zekerheid.⁷²

69 Meer uitvoerig hierover: Nancy Kamp-Roelands & Dick de Waard, 'Onzekere mate van zekerheid', *MAB* 97(3/4) (2023), p. 115-124.

70 Voor financiële verslaggeving bestaan dit soort standaarden wel, namelijk de zogenoemde *International Standards on Auditing* ('ISA's') uitgevaardigd door de *International Auditing and Assurance Standards Board* ('IAASB'). Deze ISA's zijn in Nederland omgezet in de door de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants ('NBA') uitgevaardigde Nader voorschriften controle- en overige standaarden ('NV COS'). Zie nader hierover: L. in 't Veld, 'De wettelijke controle door de externe accountant', in: Hijink e.a., *Handboek Jaarrekeningenrecht* (VDHI nr. 164), Deventer: Wolters Kluwer 2020, p. 138 e.v.

71 Wel bestaat ISAE 3000, over welke standaard door de IAASB in april 2021 'non-authoritative guidance' is uitgevaardigd, zie: <https://www.iaasb.org/publications/non-authoritative-guidance-applying-isa-3000-revised-extended-external-reporting-assurance>. In de Nederlandse context wordt bij het beoordelen van het duurzaamheidsverslag doorgaans gebruikgemaakt van NV COS 3810N (*Assurance-opdrachten inzake maatschappelijke verslagen*).

72 Zie het nieuw in te voegen art. 26a, lid 3, in de Auditrichtlijn (Richtlijn 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad van 17 mei 2006 betreffende de wettelijke controles van jaarrekeningen en geconsolideerde jaarrekeningen, tot wijziging van de Richtlijnen 78/660/EEG en 83/349/EEG van de Raad en houdende intrekking van Richtlijn 84/253/EEG van de Raad (*PbEU* 2006, L 157/87)). In datzelfde artikel is tevens bepaald dat de Europese Commissie de bevoegdheid heeft om uiterlijk voor 1 oktober 2026 controlestandaarden vast te stellen gericht op het bereiken van een beperkte mate van zekerheid. Lidstaten mogen, zo lang de Europese Com-

Het staat ondernemingen evenwel vrij om al eerder aan de accountant te vragen een controleverklaring met een redelijke mate van zekerheid af te geven.

Ook hebben gedurende de onderhandelingen tussen enerzijds de Europese lidstaten en anderzijds het Europees Parlement stevige discussies plaatsgevonden over de vraag of de beoordeling van duurzaamheidsverslaggeving voorbehouden moet zijn aan de (bestaande) accountantsorganisaties, of dat 'de markt' voor dit type beoordelingen ook toegankelijk moet zijn voor andere certificerende organisaties. De uitkomst van deze onderhandelingen is dat in de CSRD de mogelijkheid behouden is voor lidstaten om toe te staan dat een *independent assurance service provider* een opinie geeft over de duurzaamheidsverslaggeving.⁷³ Het gevolg hiervan is dat de duurzaamheidsinformatie in het bestuursverslag enerzijds en de financiële informatie en andere delen van het bestuursverslag anderzijds, door verschillende personen of organisaties kan worden gecontroleerd. Of dat wenselijk is, gezien de (alleen maar verder toenemende) samenhang tussen de duurzaamheidsinformatie, (andere) onderdelen van het bestuursverslag en de jaarrekening, kan worden betwijfeld. Uit de memorie van toelichting op het (in par. 2 reeds genoemde) Consultatievoorstel implementatie CSRD blijkt dat het Ministerie van Financiën de beslissing over het gebruik van de lidstaatoptie vooralsnog voor zich heeft uitgeschoven. Oproepen om wel gebruik te maken van deze mogelijkheid zijn overigens inmiddels wel gedaan.⁷⁴ Vooralsnog wordt in het Consultatievoorstel implementatie CSRD bepaald dat de accountant die belast is met het onderzoek van de jaarrekening, ook belast zal zijn met de uitvoering van het onderzoek van het duurzaamheidsverslag. Over de lidstaatopties om een andere accountant of een onafhankelijke verlener van *assurancediensten* aan te wijzen voor het onderzoek van het duurzaamheidsverslag wordt opgemerkt dat deze mogelijkheden nog 'verder worden verkend' en '[d]eze lidstaatoptie (...) in de uitvoering nog de nodige vragen op[roept]'.⁷⁵

missie geen controlestandaarden heeft opgesteld, nationale standaarden blijven stellen (lid 2 van het voorgestelde art. 26a).

73 Zie voorgesteld art. 2, onder punt 23, Auditrichtlijn en de voorgestelde aanpassingen in art. 34 Jaarrekeningenrichtlijn.

74 Zie *Het Financieele Dagblad*, 'Duurzaamheidscheck niet alleen domein accountants', 11 juli 2023, p. 13.

75 P. 3 en 22 memorie van toelichting bij het Consultatievoorstel implementatie CSRD.

6. Conclusies

De invoering van de CSRD zal leiden tot een aardverschuiving op het terrein van jaarverslaggeving voor ondernemingen. Binnen enkele jaren zal het zwaartepunt van jaarverslagen – in ieder geval qua omvang – van financiële informatie verschuiven naar (niet-financiële) duurzaamheidsinformatie. Op zichzelf is voor deze verschuiving het nodige te zeggen. Gedurende (te) lange tijd is de aandacht voor duurzaamheidsinformatie ten onrechte ondergeschikt geweest aan financiële informatie in jaarverslagen.

Ondernemingen die onder het toepassingsbereik van de CSRD komen te vallen zullen enorme stappen moeten zetten om tijdig de vereiste informatie te kunnen publiceren. Het lijkt welhaast onmogelijk dat zij daar in de eerste jaren waarin de CSRD van toepassing is in kunnen slagen. Ik schreef eerder al dat de totstandkoming van de CSRD in velerlei opzicht te beschouwen is als een mijlpaal voor het Nederlandse ondernemingsrecht.⁷⁶ Voor de betekenis van de CSRD in de bancaire praktijk geldt dit evenzeer.

76 Zie Van Dijk/Hijink, p. 628.